

III col·loqui internacional del projecte *Mimesi*

LA POÈTICA DE LA IL·LUSTRACIÓ: RAÓ & CÀNON

Universitat de Barcelona 6|7 octubre 2011

UTILITAT

Aut prodesse aut delectare:

límits de la funció educativa a la tragèdia neoclàssica

Maria PAREDES (Universitat Autònoma de Barcelona)

La ponència se centra en l'abast i en els "sentits" que adquireix el concepte *utilitat* en el discurs teòric que es generà al llarg del segle XVIII sobre la tragèdia, el gènere dramàtic escollit per articular, a través de l'embolcall estètic del cànon neoclàssic, la reforma social que propugnava la raó il·lustrada.

1. *El concepte d'utilitat en el discurs teòric aristotèlic sobre la tragèdia: definició i nocions associades*

La fixació del concepte (missió educativa del poeta tràgic, dimensió política del gènere) i les nocions associades a la *utilitat* en el discurs inicial sobre el gènere (*pathos*, *metabolé*, *catharsis*, *propé*, *ofeleia*) arriben a través de l'*aut prodesse aut delectare* horacià i de les innovacions de Scaligero, fins al cant III de la *Poétique* de Boileau.

2. *El concepte d'utilitat en la tragèdia neoclàssica*

Luzán delimita el concepte: la *utilitat* esdevé un element clau en la seva reformulació del concepte aristotèlic, de la tradició classicista i de les poètiques de l'època. La identifica amb una genèrica *funció educativa*, una indispensable *utilitat poètica*, una clara *funció moral* i una convenient *missió política*. Hi associa: la necessària adaptació de nocions aristotèliques (*catharsi* "purga de pasió"; *metabolé* "mudanza de fortuna"; *pathos* "turbación"; *prepòn* "decòrum") i la formulació de nous conceptes: (il·lusió dramàtica "mágico engaño"; "buen gusto")

3. *Condicionants de la utilitat en el discurs poètico-tràgic genèric de l'època*

Cal tenir present, en primer lloc, els elements transversals que la delimiten (bon gust, criticisme, adequació a les normes dramàtiques, reformisme estètic i ideològic, dogmatisme, apologia i nacionalisme, censura religiosa) i, en segon lloc, els requisits per a l'assoliment de la *utilitat* tràgica en la doctrina neoclàssica que requereixen: a) *Mimesi* d'una realitat edificant: personatges paradigmàtics, (universals, identificables); temàtica elevada (continguts "racionals", històrics); tipologia de l'heroi moralment intermedi; b) Construcció de l'obra adequada al cànon: il·lusió dramàtica; versemblança i decòrum; respecte escrupolós a les unitats; ús del vers; c) Destinatari d'alt rang (nobles, classe mitjana) vs el de la comèdia; d) Efecte didàctic (ideològic, ètico-cívic i polític) a través de la *catharsi*: (variants en l'*agon*, encaix en el cristianisme, depuració individual- transcendència col·lectiva).

3. *Variants interpretatives relatives al concepte utilitat en la poètica sobre la tragèdia neoclàssica*

Tot i que no sempre és fàcil establir els límits, a partir de les coordenades establertes en el punt anterior, es proposa una classificació basada en la reflexió sobre un *corpus* textual significatiu (poètiques, prefacis, discursos, etc) pel que fa a l'objecte d'estudi.

a. *Lectures ortodoxes o classicistes:*

Segueixen Luzán o la poètica francesa, fent èmfasi en aspectes concrets, i obeeixen, majoritàriament, al reformisme de l'època (Jaucourt, Montiano, Moratín, Madramany, Marmontel...).

- *Vindicativa o apologètica*: front a la *inutilitat* de la tragèdia barroca, defensa de la preeminència del caràcter educatiu del nou model de tragèdia en si mateixa, per damunt d'altres gèneres teatrals.

- *Dogmàtica o normativista*: basa la *utilitat* de la tragèdia en l'escrupolós respecte a les normes (critica qualsevol llicència) .

- *Política*: es supedita la *utilitat* tràgica a l'adoctrinament patriòtic o monàrquic.

- *Ètico-cívica*: la *utilitat* tràgica està dirigida la formació ètica de l'individu com a ciutadà.

b. *Lectures deistes:*

- *Metafísica*: intent de retorn a la tragèdia com a eina *útil* de reflexió sobre l'ésser humà. Importància de la catharsi (Lessing).

- *Filosòfica*: la tragèdia com a plataforma *útil* de difusió de la raó il·lustrada *per se* (de Voltaire a Lessing).

c. *Lectures alternatives o innovadores:*

la redefinició del gènere tràgic (Diderot, Andrés, Almodóvar).

Per garantir-ne la *utilitat*, proposa la paulatina introducció de la temàtica amorosa i la sensibilitat, l'ampliació de l'espectre de públic i la llicitud d'hibridació de les formes dramàtiques.

d. *Lectura heterodoxa o la inutilitat de la tragedia:*

- La transgressió de preceptes *inútils* (d'Houdar de la Motte a J.J. Rousseau)

- La inutilitat de la tragèdia considerada com a eina d'homogeinització ideològica i social (J.J.Rousseau).

- La inutilitat i *perversitat* de la tragèdia, considerada com a eina demagògica al servei de la Monarquia i de la noblesa (Mercier).